

Yayın Geliş Tarihi: 22.03.2019
Yayına Kabul Tarihi: 10.04.2019
Online Yayın Tarihi: 26.06.2019
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.543499>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 21, Sayı: 2, Yıl: 2019, Sayfa: 339-355
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

İZNİK TARİHİNİ SİMGELEYEN BİR ANIT: ANTİK ROMA TİYATROSU

*Aygün EKİN MERİÇ**

Öz

Bursa ilinin İznik ilçesinde bulunan tiyatro yapısı MS 2. yüzyılda İmparator Traianus Döneminde inşa edilmiştir. Gladyatör dövüşlerinin ve diğer oyunların oynandığı tiyatronun bu özgün kullanım evresi sadece iki yüz yıl sürmüştür. Tiyatro ve çevresindeki alanlar bu dönemden sonra yaşanan doğal afetler, siyasi olaylar, dini devrimler sonucunda ve ticari faaliyetler nedeniyle farklı amaçlarla kullanılmaya devam etmiştir. Tiyatro öncesi dönemlere ait buluntular da yapının temel seviyelerinde ele geçmektedir. Bu çalışmada tüm bu evreler elde edilen buluntu ve ipuçları aracılığıyla verilmektedir. Böylece alanın sürekliliği, üst üste kullanım evreleri eşliğinde en eski yerleşimden günümüze kadar sunulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tiyatro, İznik, Osmanlı, Bizans, Roma.*

A MONUMENT OF SYMBOLIZING THE HISTORY OF IZNIK: ANCIENT ROMAN THEATRE

Abstract

The Roman Theater of Nicaea in Bursa was built in the 2nd century AD, during the period of Emperor Traianus. The theater, where the Gladiator games were played, lasted only two hundred years. The theater and its surrounding areas continued to be used for different purposes due to natural disasters, political events, religious revolutions and artistic needs. The finds belonging to the pre-theater periods, were recovered at the foundation levels. In this study, all these stages are given through findings and clues obtained from the field in a process going from past to present. Thus, the continuity of the field and continuous use phases of the oldest settlement will be presented to our day.

Keywords: *Theater, Nikaia, Ottoman, Byzantine, Roman.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

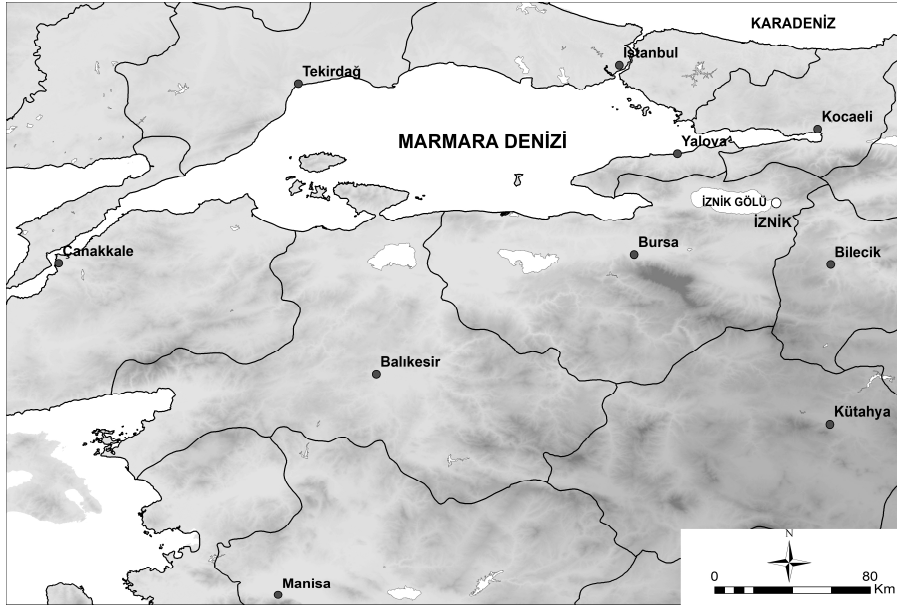
Ekin Meriç, A. (2019). İznik tarihini simgeleyen bir anıt: Antik roma tiyatrosu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), 339-355.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-1343-847X, aygun.ekin@deu.edu.tr

GİRİŞ

İznik, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda, kentle aynı adı taşıyan gölün güney kıyısındadır (**Şekil 1**). İznik Gölü (Askania Limne) kuzey-güney yönünde 10 x 32 km.lik geniş bir alanı kaplar. Kent denizden uzak fakat bu büyük gölün hemen kenarında verimli bir ova üzerinde kurulmuştur. Ilımlı iklimi ve önemli ulaşım ağlarının üzerinde olmasıyla Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar dini, ticari ve idari yönden son derece önemli bir konumda olmuştur. Nikaia adı Yunanca “Eis Ten Nikaieon” (εις την νικαιεον) (Nikaia'ya) anlamına gelen kelime grubunun “Eisnik”, olarak telaffuz edilmesiyle günümüze İznik olarak gelmiştir (Yalman, 1999:10).

Şekil 1. İznik Haritası (İznik Kazı Projesi)

İznik, antik dönemde *Bithynia* olarak adlandırılan bölge içindedir ve bu bölge bugünkü Kocaeli, Sakarya, Bolu, Bursa, Yalova ve Bilecik vilayetleri sınırlarında kalan alandır (**Şekil 2**). İznik Bithynia Krallığı, Bizans Laskarisler Dönemi, Anadolu Selçuklu Dönemi ve Erken Osmanlı Döneminde başkent olarak kullanılmıştır. Kentin günümüzde en dikkat çeken yapısı Roma İmparatoru Traianus Döneminde MS 2. yüzyılın başında inşa edilmiş Roma Tiyatrosudur. Kent, surları ve sur kapıları, Ayasofya Kilisesi (Orhan Camii), Yeşil Cami, Nilüfer Hatun İmarethanesi, Kırgızlar Türbesi, obelisk, mezarlar, köprüler, türbeler, hamamlar, ayazma ve çarşılarıyla çok önemli bir tarihi dokuya sahiptir.

Şekil 2. Bithynia Bölgesi (İznik Kazı Projesi)

Tiyatro ve çevresinde yapılan kazılar sonucu ele geçen en erken buluntu MÖ 6. yüzyıla kadar inmektedir. İznik'in 24 asırlık tarihi, Tiyatro ve çevresindeki buluntularla okunabilmekte ve İznik'in tarihçesi binlerce yıllık bir höyük yerleşimi gibi tek bir alanda karşımıza çıkmaktadır.

KAZILAR

İlk kez 1743 yılında belirlenip krokisi çizilen (Pococke, 1743: 121-123) tiyatrodaki ilk kazılar Kültür Bakanlığı'nın izniyle 1980 yılında Dr. Bedri Yalman tarafından başlamıştır. 2006 yılına kadar süren bu kazılarda orkestra, cavea, parodoslar, bazı tonozlu galeriler ve sahne binasının ön cephesi kazılmıştır. 2011-2015 yılları arasında İznik Müzesi başkanlığında kazılara devam edilmiş ve sahne binasının arkasındaki odalar, bazı galeriler, batı parodos yapısı ortaya çıkarılmıştır. Kazılar 2016 yılından itibaren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleriyle Dokuz Eylül Üniversitesi'nden bir ekip tarafından sürdürülmektedir. Tiyatronun kazısının tamamlanıp restorasyonunun yapılarak koruma altına alınması ve ziyarete açılması hedeflenmektedir. Röleve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Dokuz Eylül Üniversitesi'nde görevli mimar-restoratör öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ali Kazım Öz ve Doç. Dr. Nezihat Köşklük Kaya'nın bilimsel danışmanlığında tamamlanmış ve kurul onayını almıştır.

İznik, 15 Nisan 2014 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın önerisi ile UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır. Kentin kalıcı listede yer alabilmesi için gereken çalışmalara, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle İznik Alan Başkanlığı tarafından devam edilmektedir. Kentin en görkemli yapılarından biri olan tiyatronun bu adaya önemli bir katkısı olacaktır.

ANTİK ROMA TİYATROSU

Nikaia Tiyatrosu Traianus Döneminde (MS 98-117) inşa edilmiştir. MS 111 yılında Bithynia valisi olan Genç Plinius'un inşaat çalışmaları ile ilgili imparatora yazdığı mektuplarla bu tarih kesin olarak bellidir (Plinius, 39).

Tiyatro yapı oturma alanı olarak 102 x 79 m boyutlarında bir alanı kaplamaktadır ve düz bir alana tonozlu bir alt yapıyla inşa edilmiştir (**Şekil 3**). Oturma basamakları (cavea) alt, orta ve üst olmak üzere üç sıra halindedir. En üst sırada oturan bir seyirci 20 metre yükseklikten orkestrada oynanan oyunlarını izlemiştir. Dönemin modası olan gladyatör mücadeleleri-dövüşlerinin oynandığı tiyatroda, bunu belgeleyen bir kılıç-kalkan kabartması da vardır (**Şekil 4**). Yapının sahne binası, üç adet giriş kapısı ve koridorla birbirinden ayrılan dört ana mekândan oluşmaktadır. Eldeki verilerle iki katlı olduğu düşünülen binanın süslemesinde mitolojik ve bitkisel motifler kullanılmıştır. Yapının gövdesi moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş, daha sonra kireçtaşı bloklarla bitirilmiştir. Sahne binasında ve bazı alanlarda mermer kaplamalar kullanılmıştır. Tiyatronun seyirci kapasitesi yaklaşık 10 bin kişidir. Yapımında 10 milyon sesterces harcanmıştır (Plinii, 39, 3.; Pliny, 1969, 39). Yaşlı Plinius'a göre 5 sesterces, 1 mobius (8,47 lt) buğdaya eşit olduğu için toplam harcanan miktar yaklaşık 17.000 ton buğdayın parasına eşittir (Pliny, Nat. His. 18.10).

Şekil 3. Tiyatro Görünümü (İzник Kazı Projesi)

Şekil 4. Kılıç Kalkan Kabartması (İznik Kazı Projesi)

TİYATRO VE ÇEVRESİNİN YAPIM EVRELERİ

Yapılan kazılar ve bilimsel araştırmalar sonucunda, tiyatronun MS 2.-3. yüzyıllardaki özgün kullanım evresinden önce ve sonra farklı amaçlar için kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. İznik Roma Tiyatrosu Yapım Evreleri

	KULLANIM EVRELERİ	DÖNEM	OLAY
TİYATRO ÖNCESİ KALINTILAR	MÖ 6. - MS 1. yüzyıl Klasik Dönem Hellenistik Dönem	Tiyatro Öncesi	Askania (İznik'in ilk adı) Helikore Kenti (MÖ. 4. Yüzyıl) Nikaia Kenti
TİYATRO KULLANIM EVRESİ	MS 111 Tiyatro inşa ediliyor	Traian Dönemi	Plinius'un inşaat hakkında imparatora yazdığı mektuplar
	MS 2. - 3. yüzyıl Tiyatro Özgün Kullanım	Tiyatro'da onarımlar	İmparator Hadrianus tarafından yaptırılan onarımlar
TİYATRO SONRASI KALINTILAR	MS 325	1. Ekümenik Konsil: Bu konsilde Hristiyan alemi için çok önemli olan İsa'nın tanrının oğlu olduğu kararı verilir.	
	MS 4. - 6. yüzyıl Geç Antik Dönem	Tiyatro Sonrası	Meryem-İsa freski (Dinsel Amaçlı Kullanım)
	MS 7. - 14. yüzyıl Bizans Dönemi	Tiyatro Sonrası	Bizans Seramik Fırınları
	MS 787	Tiyatro Sonrası	7. Ekümenik Konsil
	MS 15. - 18. yüzyıl Osmanlı Dönemi	Tiyatro Sonrası	Tiyatroda Seramik Fırınları Seramik ve Çini Üretimi
	MS 17. yüzyıl-Günümüz	Metruk Dönem	Keşif-Kazılar

Tiyatro Öncesi (MÖ 6. yüzyıl-MS 1. yüzyıl)

İznik’de MÖ 4. yüzyılda bağı bahçesi bol anlamına gelen *Helikore* adlı bir kent olduğu bilinmektedir (Şahin & Merkelbach, 1987: 2). Bu kentle ilgili bilgiler sınırlıdır fakat MÖ 316 yılında İskender’in komutanlarından *Antigonos Monophtalmos* tarafından kentin *Antigonea* adıyla kurulduğu yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (Strabon XII, 57). MS 301’de *Lysimakhos*, *Antigonos*’u yenerek kenti ele geçirmiş ve kente eşinin adı olan Nikaia adını vermiştir. Kent MÖ 281 yılında Bithynia Krallığı’na bağlanmış ve bölgenin başkenti olmuştur (Şahin & Merkelbach, 1987: 2). Bu dönemde özellikle altın sikkeler basacak kadar zengin ve güçlü bir kent konumundadır (Ermis 2009: 5).

Tiyatrodaki son kazılarda, sahne binasının bir odasındaki kazı çalışmalarında temel seviyelerinde, MÖ 6. yüzyıla tarihlenen bir kadehe ait ağız parçası bulunmuştur. Özellikle bu parça bölgenin tarihini ilk kez Arkaik Döneme kadar çekmiş olmasıyla çok önemlidir.

Homeros İlyada’da bu bölgede MÖ 8. yüzyılda Askania adında bir kentin olduğundan bahseder (Homeros, İlyada, XIII, 788). Ayrıca kentin MÖ 4. yüzyılda Helikore adıyla ilk kez kurulduğu bilinmektedir (Şahin & Merkelbach, 1987: 1). Nr. 13’ün yakın benzerlerine İzmir/Urla’daki Klazomenai’da ve Datça/Emecik’de rastlanmıştır (Attula 2006, 87). Trakya bölgesinde, MÖ 7. yüzyıl ortalarında Klazomenai’nin kurmuş olduğu Abdera adlı bir koloni kenti bulunmaktadır. Nr. 13’ün tarihi Abdera kolonisiyle çağdaştır ve bu koloni kentiyle ilişki içinde olabileceğinin akla getirmektedir.

Sahne binasının kazısı sırasında Erken Hellenistik Döneme tarihlenen buluntular ele geçmiştir. Özellikle bu dönemde kullanılan kaliteli seramikler kalın ve parlak siyah firnisle tamamen kaplanmış. Geç Hellenistik Dönemde ise; Bithynia Krallığı ile Roma İmparatorluğu arasında uzun yıllar devam eden savaşlar meydana gelmiş ve Nikaia bu mücadele arasında kalmıştır. MÖ 74 yılında Bithynia’nın son kralı III. Nikomedes Euphator ölünce krallığını vasiyet yoluyla Roma İmparatorluğu’na bırakmıştır (Abbasoğlu & Delemen 2004: 5-7). Roma’ya bağlanan Nikaia antik kentinin bu dönemde önem kazandığı görülmektedir. MÖ 27’de Augustus ile Roma Cumhuriyet Dönemi bitmiş ve İmparatorluk Dönemi başlamıştır. Anadolu’daki şehirlerin nüfusu artmış, imar ve ticaret faaliyetleri gelişmiştir. Pax Romana (Roma Barışı) olarak bilinen bu dönemde Nikaia antik kenti eyaletin başkenti olmuş ve siyasi, dini, kültürel, sosyal, sanat ve mimari olarak gelişimini sürdürmüştür.

Tiyatroda özellikle sahne binasında yapılan kazılarda, temel altı seviyelerinde genellikle Geç Hellenistik Döneme ait çok sayıda seramik parçaları bulunmaktadır. Dönemin modası olan basit firnisli kâse (**Şekil 5**) ve tabaklar, batı yamacı tekniğinde seramik parçaları (**Şekil 6**). Şekil 13’de görülen örnek; içe dönük ağız profili olan yarıya yakın kısmı korunmuş basit firnisli bir kâsedir. Üzerinde Geç Hellenistik Dönem özelliği olarak ince ve kısmen firnis kaplaması bulunmaktadır.

Sıvı yemeklerin tüketilmesinde kullanılmış olan bu form günümüzdeki çorba kâseleri gibi çok yaygındır. Yakın benzerleri MÖ 2. yüzyıla tarihlenmektedir (Gassner 1997: 40). Şekil 14 ise; Batı Yamacı stilinde bezenmiş bir amphora ağız parçasıdır. Özellikle kazıma çizgi ve kil boya ile yapılmış bitkisel bezemenin uygulanmasıyla ayırt edilen bu stil Hellenistik Dönem içinde MÖ 1. yüzyıla tarihlenen seçkin bir sofra takımıdır (Rotroff 1997: fig. 32). Sahne Binasının temellerinde Hellenistik Dönem seramik imalatlarında kullanılan kalıpların da bulunmuş olması, üretimlerinin de burada yapıldığını göstermektedir.

Şekil 5. MÖ 2 Yüzyıla Tarihlendirilebilecek Kâse (İzник Kazı Projesi)

Şekil 6. Batı Yamacı Teknikte Bezenmiş Amphora Ağız (İzник Kazı Projesi)

Son kazı döneminde kazısı yapılan doğu cavea altındaki TT1 nolu galerinin temel altı seviyelerinde, özellikle MÖ 1. yüzyıl-MS 1. yüzyıllara tarihlenen çok sayıda seramik ele geçmiştir. Bunların içinde Pergamon (Bergama) üretimi kalp yapraklı kandiller (Şekil 7) çoğunluktadır. Şekil 15'in diskus bölümünde çiçek rozet kabartması vardır. Gri renkte kile sahip olup koyu gri firnislidir. Yakın benzerleri MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir (Bruneau 1965, pl.23, 4294). Bu dönemlerde özellikle Pergamon kentiyile yakın ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 7. Pergamon kalp yapraklı kandil (İzник Kazı Projesi)

Tiyatronun ilk inşa edildiği dönem (MS 2. yüzyıl başları)

Roma İmparatoru Traianus'un (MS 98-117), Bithynia'ya vali olarak atadığı Plinius'un imparatora yazdığı mektuplardan tiyatronun imar faaliyetleri hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Plinius'un MS 111 yılına tarihli mektubunda tiyatro inşaat halindedir (Plinius 39). Tiyatronun yapıldığı dönemde bu ilk inşa edilmiş bölümler, cavea (oturma basamakları) ve sahne binası yapısıdır.

Tiyatronun Özgün Kullanım Evresi (MS 111 sonrası-MS 3. yüzyıl ortaları)

Plinius imparatora yazdığı mektuplarda, yapının henüz tamamlanmamış olduğundan, mali ve statik sorunları bulunduğu ve ayrıca halk meclisince ve hayırsever yurttaşlar tarafından sütunlu galeri yapılmasının kararlaştırıldığından söz eder (Plinius 39). 2016-2017 yıllarında yapılan kazılarda, sahne binasının her iki yanında, bahsi geçen sütunlu galerilere ait yapı elemanları ortaya çıkarılmıştır (Ekin Meriç, A. vd 2018). MS 120-123 yıllarında tüm bölgeyi etkileyen depremlerin tiyatrodaki hangi bölümleri tahrip ettiği tam olarak tespit edilemese de, İmparator Hadrianus'un diğer Bithynia kentleri ile birlikte Nikaia'da da yıkılan yapıların onarımına büyük önem verdiği bilinmektedir (Şahin 2004: 21). MS 259 yılında hemen hemen bütün Mysia ve Bithynia bölgesini etkileyen Goth İstilasını nedeniyle kentin hayalet şehir haline dönüştüğü bilinmektedir (Savaş 1973: 13). Bu alanlarda ortaya çıkan Korinth başlıkları arasında geç dönem örneklerinin de bulunması, yapının, MS 3. yüzyılda çeşitli onarımlar geçirdiğini göstermektedir.

Tiyatronun özgün kullanım evresi kabul edilen bu döneme tarihlenen buluntular arasında, Anadolu'da çok moda olan kırmızı firnisli sigillata (**Şekil 8**) örnekleri, yine dönemin modası olan ince cidarlı bardak takımları (**Şekil 9**) ve üzeri

hayvan kabartmalı kalıp yapımı kandil örnekleri (**Şekil 10**) kazılarda ele geçmektedir. Tiyatroda bulunmuş sikkeler de genel olarak MS 3.-4. yüzyıllarda yoğunlaşmaktadır.

Şekil 8. Kırmızı firnisli sigillata (İzник Kazı Projesi)

Şekil 9. MS. 2. yüzyıl maşrapa (İzник Kazı Projesi)

Şekil 10. Roma Kandil (İzник Kazı Projesi)

Dini Amaçlı Kullanım (MS 4.-7. yüzyıllar)

Nikaia, MS 325 tarihinde Hıristiyanlığın resmi din olmasında en önemli etken olan I. Ekümenik Konsil'in toplantı yeri olmuştur (Yalduz, 2003: 257-296; Sinanoğlu, 2001: 549).

MS 368 yılındaki deprem Nikaia'yı derinden etkilemiş, surlar büyük oranda zarar görmüş ve senato sarayı yıkılmıştır (Doğancı, 2015, 125). Bu olaydan sonra, tiyatro sütunlu galerilerinde onarım çalışmaları yapıldığı kazı çalışmaları sayesinde anlaşılmıştır. Bu alanda ortaya çıkarılan çok sayıda 4. yüzyıl sikkesi bu çalışmalarla ilişkilendirilmiştir. Tiyatroda, orkestrada ve cavea kilisesi yakınlarında yapılan kazılardan anlaşıldığı üzere, rigolenin iç duvarına Meryem ve kucağında İsa tasvirli freskleri yapılmıştır. Sahne binasının önüne tiyatroya girişleri engelleyen bir duvar örülmüş ve yıkıntılarla dolu alan düzenlenerek dini amaçla kullanılmıştır.

Tiyatroda özellikle sahne binasının arkasındaki alanlarda dönemsel olarak karışık dolgunun olduğu gözlenmiştir. Bu çöplük dolgusunun MS 368 ile 557 yıllarında yaşanan iki deprem kuşağı arasında olduğu düşünülmektedir. Bu tabaka içinde MS 5.-7. yüzyıllara tarihlenen içinde kutsal suyun taşındığı üzeri damgalı ampulla parçaları, MS. 4.-5. yüzyıllara tarihlenen Afrika kırmızı astarlı seramikleri, 5. yüzyıl ve erken 6. yüzyıla tarihlenen açık renk astarlı seramikler ve yerel üretim kandiller (**Şekil 11**) ele geçmiştir. MS 557 yılında Nikaia'yı tamamen yok eden depremden sonra bu alan terk edilmiş, tiyatro ve çevresi yıkıntılarının taşındığı ve atıldığı bir çöplük olarak kullanılmıştır.

Şekil 11. MS 5-7. Yüzyıllara Tarihlenen Yerli Kandil. (İznik Kazı Projesi)**Bizans Dönemi (MS 7.-14. yüzyıllar)**

Doğuda İslam'ın yayılışı ile birlikte Arap orduları seferler yapmaya başlamış ve MS 8. yüzyıl başlarında İstanbul önlerine gelmişlerdi (Uçar 1986: 65-83). Bu seferler sırasında İznik de kuşatılmış ancak Arap orduları güçlü surlar nedeniyle şehre girememişlerdir (Theophanes 1997: 560-561). Kuvvetli kuşatmalar sebebiyle ciddi oranda hasar gören surlar, III. Leo (717-744) Döneminden itibaren onarıma girdiği, tiyatro ile birlikte kentte bulunan birçok yapıdan malzeme toplandığı surlar üzerinde kullanılan devşirme malzemelerden anlaşılmaktadır (Foss 2003: 138).

Bizans Döneminin en önemli olaylarından birisi, MS 787 yılında 7. Ekümenik Konsil'in tekrar İznik'de toplanmasıdır (Eyice, 1988: 11). Bu konsilin en önemli kararı, yıllardır sanata düşmanlık anlamına gelen İkonoklasma'nın sona erdirilmesiydi. Nikaia, İmparator Justinianus Döneminde büyük bir sıçrama yapmış, birçok yapıda onarım çalışmaları gerçekleştirilmiş ve merkezi bölge olma özelliğine tekrar kavuşmuştur (Müderrişoğlu & Arslan, 1988: 42-46). Kent, bu dönemde önemli seramik üretim merkezlerinden biridir (Schneider, 1943: 4; Eyice 1988: 11). Tiyatro ve çevresi MS 9. yüzyıldan sonra seramik üretiminin yapıldığı işlikler ve atölye alanı olarak kullanılmıştır. Alanda özellikle 9.-11. yüzyıllara tarihlenen beyaz hamurlu Bizans seramikleri ile 12.-14. yüzyıllara tarihlenen kırmızı hamurlu Bizans seramikleri (Şekil 12) ele geçmektedir. Ayrıca kazı alanlarında üretim aşamasında fırınlama sırasında kâselerin birbirine yapışmasını önleyen üçayak (Şekil 13) örnekleri de en sık rastlanan buluntulardandır.

Şekil 12. MS 12-14. Yüzyıl Kırmızı Hamurlu Bizans Kâsesi (İznik Kazı Projesi)

Şekil 13. Pişirme Sırasında Kâselerin Yapışmasını Önleyen Üçayak (İznik Kazı Projesi)

1204 yılında IV. Haçlı Seferi'nde Latinler, başkent Konstantinopolis'i işgal edip, 1261 yılına kadar sürecek bir yönetim kurmuşlardı. Bu yüzden, Bizans Hanedanlığı, aristokrat Theodoros Dukas Laskaris'in çevresinde toplanıp İznik'e gelerek, krallığın geriye kalan kısmını buradan yönetmişlerdir (Eyice 1988: 12). İznik, 57 yıl boyunca başkenti Latin işgali altında olan Bizans İmparatorluğu'nun yönetim merkezi oldu. Bu dönemde Haçlılar tarafından kent yağmalanmış, sanat eserleri ve dini eşyaların büyük bir kısmı Venedik'e götürülmüştür.

Tiyatroda cavea üzerinde toplu mezarları ele geçmiştir (Yalman 1988: 340). Bu mezarlardan birinde Laskarisler Dönemine tarihlenen bir sikke de bulunmuştur. Aynı zamanda başı ya da kolu kopmuş ya da ağır savaş darbeleri almış cesetler ortaya çıkartılmıştır (Yalman 1983: 230). Yine bu alanda orta cavea blokajlarının üzerinde, 13. yüzyıla ait bir kilise kalıntısı vardır. Bazilika planlı kilise, 16,33 x 11,72 m ölçülerinde, narteksli ve 3 nefli bir plana sahiptir (Yalman 1987: 316; Peschlow

2003: 212). Tiyatronun hemen arkasında doğu bölümünde aynı dönemlerden bir kilise kalıntısı daha vardır. Her iki kilisenin çevresi savaşta ölen askerler için toplu mezarlık alanı olarak kullanılmıştır (Önder 1966: 116-121).

Osmanlı Dönemi Çini Fırınları (MS 15.-17. yüzyıllar)

İznik’de çini sanatı ilk olarak 15. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İznik çinilerinin ilk örneklerine Bursa Yeşil Camii ve Türbesinde (1421), Bursa Muradiye Camii’nde (1426) rastlanır. İznik, Osmanlı Devleti’nin mimari eserleri ile dünyaya nam saldığı ve güçlendiği 16. yüzyılda çiniciliği ile ayrı bir yer edinmiştir. İznik çinileri, renk, kompozisyon, motif, teknik ve kalite yönünden tüm dünyanın beğenisini kazanmıştır. Tiyatro’da caveayı taşıyan tonozların içinde üç dikdörtgen planlı, bir yuvarlak planlı olmak üzere dört adet Osmanlı seramik fırını ve atölye olduğu düşünülen bölümler açığa çıkarılmıştır (**Şekil 14**). Alanda Bizans Döneminde başlayan bu seramik üretiminin Osmanlı Döneminde de devam ettiği görülmektedir. Bu alanlarda çok sayıda Osmanlı Dönemi seramik ve çini örnekleri bulunmuştur. Tiyatro ve çevresinde çok sayıda 15. yüzyıla tarihlenen kırmızı hamurlu ve 16.-17. yüzyıllara tarihlenen beyaz hamurlu Osmanlı seramikleri ele geçmektedir. Buluntular içinde Milet işi, Şam işi, Rodos işi, Haliç işi gibi dönemin ünlü tiplerinden de bulunmaktadır (Demirci, 2000: 20-25). **Şekil 15**’de görülen örnek; MS 15. yüzyıla tarihlenen kırmızı hamurlu, beyaz astar üzerine renksiz sırlı, mavi boyalı, bitkisel bezemeli bir kâsedir.

Şekil 14. Osmanlı Seramik Fırını (İznik Kazı Projesi)

Şekil 15. MS 15. Yüzyıl Kırmızı Hamurlu Osmanlı Kâsesi (İznik Kazı Projesi)

İstanbul'un fethinden sonra İznik'in önemi azalmaya başlamıştır. İznik'in köklü ve zengin aileleri İstanbul'a göç etmeye başlayınca kent gerileme sürecine girmiştir. 1648 yılında kente gelen Evliya Çelebi, kalede muhafız olmadığını yalnız geceleri kapıların kapatıldığını, hendeğin kurduğunu, sadece güneyde evler bulunduğunu, diğer yerlerin bağ-bahçe olduğunu ve I. Ahmet Devrinde 300 kadar olan çini atölyelerinden sadece dokuz tanesinin kaldığını aktarmaktadır (Evliya Çelebi 3.1.4). 17. yüzyılda İznik çinisi kaybolmaya başlamış ve 1716 yılında tüm fırınlar kapatılarak çini ustaları İstanbul'a taşınmıştır (Eyice, 1988: 29).

Metruk Dönem (MS 17. yüzyıl-Günümüz)

Tiyatro'nun en üst tabakasındaki Osmanlı Dönemi seramik fırınları işlevlerini yitirdikten sonra, yapıya ait blokların devşirilmesi ve çevredeki konutlarda kullanılması son yüzyıllara kadar devam etmiştir. Tiyatro, ilk kez 1743 yılında R. Pococke tarafından bir tiyatro olarak tanımlanmış ve krokisi çizilmiştir (Pococke, 1743: 121-123) ve daha sonra 1862'de C. Texier tarafından İznik kenti içindeki yeri belgelenmiştir (Texier, 1862: 56).

SONUÇ

Antik Bithynia Bölgesi'nde bulunan İznik (Nikaia) kenti çağlar boyunca stratejik konumu ve işlek yolların üzerinde olmasıyla başkent olarak kullanılmıştır. Denizden uzak fakat geniş bir göl kenarında verimli bir ova üzerinde kurulmasıyla tarihte sürekli olarak yerleşim görmüş ve görmeye devam etmektedir. İznik Roma tiyatrosu MS 2. yüzyılda İmparator Traianus Döneminde inşa edilmiştir. İnşaat çalışmaları hakkında bölge valisi Plinius'un imparatora MS 111 yılında yazdığı mektuplar yapının kesin olarak tarihlenmesinde çok önemli bir delildir. Özellikle gladyatör oyunları için kullanıldığı düşünülen tiyatronun bu özgün kullanım evresi iki yüz yılı geçmez.

Yapının üst seviyelerinde bulunan Osmanlı ve Bizans seramik fırınları ve buluntular alanın yüzyıllarca seramik üretim işlikleri olarak kullanıldığını göstermektedir. Tiyatronun MS 4. yüzyıldan sonra dini amaçla kullanıldığı yapıdaki ekleme ve İsa-Meryem fresklerinden anlaşılmaktadır. Özellikle MS 4.-6. yüzyıllara tarihlenen eserler tiyatrodaki en yoğun grubu oluşturmaktadır.

Tiyatro yapısının temel seviyelerine yakın alanlarda ve temelin altından çok sayıda Erken Roma (MS 1. yüzyıl), Hellenistik Dönem (MÖ 3.-1. yüzyıllar) ve Arkaik Döneme (MÖ 6 yüzyıl) tarihlenen seramik malzemeler bu alanlardaki tiyatro öncesi kullanımı göstermektedir. Bu buluntular, özellikle tiyatro inşaatı sırasında, temel seviyelerinde dolgu malzemesi olarak kullanılmış gibi görünmektedir. İznik ve çevresinde Hellenistik Döneme tarihlenen az sayıda mezarlara rastlansa da herhangi bir mimari yapı tabakası tespit edilememiştir. Bu buluntular özellikle erken dönem Nikaia halkının tercihlerini göstermeleri bakımından çok önemlidir.

Yukarıda belirtildiği gibi, İznik Roma Tiyatrosu çok görkemli bir mimari anıt olmasının yanı sıra, Anadolu uygarlığında özel bir yeri olan İznik kentinin tarihine, geçmişten günümüze tanıklık etmektedir.

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, H. & Delemen, İ. (2004). Remains from Ancient Nicaea. I. Akbaygil, H. İnalçık, O. Aslanapa (Ed.), *İznik Throughout History* içinde (ss. 189-197). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Attula, R. (2006). *Archaic Greek plates from the Apollo sanctuary at Emecik, Knidia. Results and questions concerning Dorian pottery production, Naukratis: Greek diversity in Egypt: Studies on East Greek pottery and exchange in the eastern Mediterranean*. London: 5-92.

Bruneau, P. (1965). Les lampes. Fasc. 26 of Exploration archéologique de Délos. Paris.

Demirci, İ. (2000). *2004-2005 yılları arasında İznik Roma Tiyatrosunda ortaya çıkarılan Osmanlı dönemi Milet işi seramikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Doğancı, K. (2015). Antik kaynaklar ışığında Nikomedia (İzmit) ve civarını etkileyen depremler. *Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II (4-6 Nisan 2015) Bildirileri* içinde (ss. 87-98).

Ermış, Ü. M. (2009). *İznik ve Çevresi Bizans Devri Mimari Faaliyetinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.

Evliya Çelebi. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi*, 3. Cilt. 1. Kitap. Yapı Kredi Yayınları.

Eyice, S. (1988). Nicaea İznik tarihçesi ve eski eserleri. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayını*, İstanbul: 29

Foss, C. (2003). *The walls of Iznik 260-1330*. I. Akbaygil, H. İnalçık, O. Aslanapa (Ed.), *Iznik Throughout History* içinde (ss. 129-151). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Gassner, V. (1997). *Das Südtor der Tetragonos-Agora, Keramik und Kleinfunde*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.

Homer, *Iliad*. (Trans. A. S. Kline), PiT.: 788. 2009.

Ekin Meriç A., Öz, A. K., Kaya, F. H. (2018). 2016 yılı İznik Roma Tiyatrosu kazı ve restorasyon çalışmaları, 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı II (22-26 Mayıs 2017) Bildirileri* içinde (ss. 285-300). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Bursa.

Müderrişoğlu, F. & Arslan, Ç. (1988). Tarihsel süreç içerisinde İznik. *Vakıf ve Kültür Dergisi*, 3: 42-46.

Önder, M. (1996). Kubad-Abad Sarayı kazılarında bulunan dört resimli çini. *Sanat Tarihi Yıllığı II* içinde (ss. 116-121). İstanbul.

Peschlow, U. (2003). The churches of Nicaea/İznik. I. Akbaygil, H. İnalçık, O. Aslanapa (Ed.), *İznik Throughout History* içinde (ss. 201-218). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pliny. Pliny the Younger, *Letters*, Volume II: Books 8-10, Panegyricus, (Translated by B. Radice), Loeb Classical Library 59, MA: Harvard University Press, 1969, Cambridge: 39.

Pliny, *The Natural History of Pliny*, (Trans. By J. Rostock, H.T. Riley), London: H.G. Bohn, 1855.

Pococke, R. (1745). A Description Of The East And Some other Countries: Vol. II. Part II. London: Author.

Pococke, R. (1743). *A description of the east and some other countries*. Vol. 2, Part II, *Observations on the Island of the Archipelago, Asia Minor, Thrace, Greece and Some Other Parts of Europe*. London: W. Bowyer.

Rotroff, S. I. (1997). *Hellenistic pottery. Athenian and imported wheelmade table ware and related material*. (Agora XXIX). Princeton.

Savaş, E. (1973). *İznik Nicaea*. Bursa.:Divan Matbaacılık ve Ticaret.

Schneider, A. M. (1943). *Die Römischen und Byzantinischen Denkmaler von Iznik Nicaea*. Istanbul Forschungen, 16, Berlin.

Sinanoğlu, M. (2001). İznik Konsili. *İslam Ansiklopedisi*, Sayı: 23, içinde (ss. 549-552). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Strabon (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII-XIII-XIV*, (Çev. A. Pekma). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şahin, S. (2004). Helenistik ve Roma çağlarında İznik-Nikaia, *Tarih Boyunca İznik: Birinci Uluslararası İznik/Nicea Sempozyumu Bildirileri* içinde (1-24), İstanbul.

Şahin, S., Merkelbach, R. (1987). *Katalog der Antiken Inschriften Des Museums von Iznik (Nikaia)*, II, 3, Bonn: 2.

Texier, C. (1862). *Asie mineure description géographique historique et archeologique*. Paris: Firmin Didot..

Theophanes. (1997) *The chronicle of Theophanes confessor: Byzantine and near eastern history, AD 284-813*, (Eds. C. A. Mango, R. Scott, G. Greatrex), New York: Clarendon Press.

Uçar, Ş. (1986). Müslümanların İstanbul'u fethetmek için yaptıkları ilk üç muhasara. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi*, (1), 65-83.

Yalduz, A. (2003). Konsillerin hristiyanlık tarihindeki yeri ve İznik Konsili. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, XII (2), 257-296.

Yalman, B. (1981) İznik Tiyatro kazısı 1980, 3. *Kazı Sonuçları Toplantısı, (1981) Bildirileri* içinde (ss. 31-34). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yalman, B. (1987). İznik Tiyatro kazısı 1986, 9. *Kazı Sonuçları Toplantısı, (6-10 Nisan 1987) Bildirileri* içinde (ss.299-328). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yalman, B. (1988). İznik Tiyatro kazısı 1987, 10. *Kazı sonuçları Toplantısı, II, (23-27 Mayıs 1988) Bildirileri* içinde (ss. 339-382). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yalman, B. (1999). İznik/Nikaia. (Çev. H. Uzel, N. Turan). Bursa Rotary Kulübü Yayınları: 10.